

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ МАТЕРІАЛЬНОГО УСТАТКУВАННЯ ШКІЛ ДЛЯ ПРАЦЮЮЧОЇ МОЛОДІ (1958-1964 рр.)

У статті розглядаються особливості матеріального забезпечення нормального функціонування мережі шкіл робітничої і селянської молоді, рівень забезпечення їх різними видами матеріально-технічного та навчального обладнання.

Ключові слова: *школи робітничої молоді, навчально-матеріальна база, навчальне обладнання.*

В статье рассматриваются особенности материального обеспечения нормального функционирования сети школ рабочей и крестьянской молодежи, уровень обеспечения их различными видами материально-технического и учебного оборудования.

Ключевые слова: *школы рабочей молодежи, учебно-материальная база, учебное оборудование.*

The article deals with the peculiarities of logistics to ensure proper functioning of working and peasant youth school network, the level of their providing with various types of logistical and training equipment. The significant majority of schools for young workers, almost all schools for young peasants and correspondence courses schools still did not have an educational and material resources of their own and were forced to hold classes in public schools premises in the evening. First of all it concerned with their proper furnishing, equipment of classrooms with devices and visual aids. That is why the care about workers and peasants youth schools on the side of public was widespread and even became a tradition in many places.

Keywords: *school for working youth, educational and material resources, educational equipment.*

Важливим питанням ефективного функціонування шкіл робітничої і сільської молоді залишалося питання оснащення приміщень вечірніх шкіл якісним обладнанням в достатній кількості. Зокрема, це стосувалося наявності підручників, навчальних посібників, наочного обладнання, та як не дивно, навіть укомплектованості навчальних кабінетів.

Мета дослідження, показати особливості забезпечення матеріально-технічним обладнанням шкіл робітничої і селянської молоді.

Маємо зазначити, що радянський етап історіографії становлення та функціонування системи освіти для дорослих Української РСР не був однорідним. В загальному масиві тогочасних досліджень освітніх проблем працюючої молоді можна виділити кілька змістових блоків, які містять різноплановий матеріал з питань становлення та функціонування шкіл працюючої молоді.

В даному контексті на особливу увагу заслуговує ряд сюжетів представлених в

монографії К. Присяжнюка «Новий етап у розвитку радянської школи на Україні» [10]. В них автор аналізує зміни, які сталися в галузі освіти Української РСР на межі 1950-1960-х рр., спеціально вказує, що в цей час було взято виразний курс на підвищення загального освітнього рівня населення. У цьому контексті велику увагу автор приділяє й вивченню питань розширення мережі вечірніх шкіл, посиленню їх матеріальної бази, заходам по заохоченню працюючої молоді до здобуття освіти.

Значний обсяг матеріалів зберігається в фондах *Центрального Державного Архіву Громадських Об'єднань України* [13]. Особливою інформативністю відзначаються справи описів 3 та 32 («Загальний відділ ЦК Компартії України»), які містять різнопланові, співставні дані про виконання місцевими органами влади та керівними інстанціями Міністерства освіти розпоряджень уряду відносно діяльності, розвитку мережі вечірніх шкіл.

Особливу цінність становлять справи, сконцентровані в описі 73 – «Документи відділу шкіл ЦК Компартії України». Тут містяться доповідні записки, довідки, листування відділів шкіл ЦК, обласних комітетів Компартії України, органів народної освіти як про поточну діяльність мережі навчальних закладів для працюючої молоді так і про її розвиток.

В загальному контексті освітньої реформи було намічено суттєво зміцнити навчально-матеріальну базу шкіл усіх типів, доукомплектувати існуючі і забезпечити нові навчальні кабінети навчально-наочним обладнанням відповідно до стандартного переліку, затвердженого Міністерством освіти Української РСР.

Це було доволі складне завдання, яке вимагало докорінного поліпшення навчально-матеріальної бази шкіл – розширення старих і будівництво нових навчальних кабінетів та майстерень, поповнення шкіл навчальними посібниками і приладами.

Значна більшість шкіл робітничої молоді, майже всі школи сільської молоді та заочні середні школи все ще не мали власної навчально-матеріальної бази і вимушені були проводити заняття у приміщеннях масових шкіл у вечірній час.

На XXI з'їзді Комуністичної партії України (1960 р.) до місцевих партійних органів, міністерств та відомств була висунута вимога активно добиватись подальшого поліпшення роботи всіх ланок і видів середньої освіти на основі виконання Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти» [8, с. 52].

Зміцнення навчально-матеріальної бази шкіл для працюючої молоді забезпечувало належне проведення практичних і лабораторних робіт, що в свою чергу забезпечувало засвоєння матеріалу згідно навчальних програм. Цьому сприяло і подальше поліпшення забезпечення навчального процесу наочними посібниками.

Необхідно також зазначити ще один аспект цієї проблеми: належне облаштування приміщень, оснащення навчальних кабінетів приладами та наочними посібниками справляло суттєвий позитивний вплив на зміцнення авторитету шкіл робітничої і сільської молоді і посилювало їх привабливість не

лише для працюючої молоді, але й для громадян середнього віку, які не мали закінченої середньої освіти.

Завдяки поліпшенню фінансування, учбові кабінети поступово наповнювались новим обладнанням та різними наочними посібниками. Докладали до цього руку і самі учні. Так, протягом лише одного 1960-1961 н. р. учні шкіл робітничої молоді м. Дніпропетровська виготовили понад 9 тис різних навчальних посібників.

Особливо помітно, що саме на початку 60-х років, проводилась робота по зміцненню матеріально-технічної бази навчальних закладів у Дніпропетровській, Донецькій, Луганській, Кіровоградській областях.

Виконком Донецької обласної Ради депутатів трудящих домігся того, що на 1 вересня 1959 року 93 школи робітничої молоді області одержали повністю обладнані навчальні приміщення. На початок наступного 1959/1960 н. р. додатково були виділені та обладнані меблями, навчальними посібниками приміщення для роботи ще 30 шкіл робітничої молоді [13, с. 97].

Проте, нерідко учні вечірніх та заочних шкіл нерідко займалися у класних кімнатах, обладнаних партами малих розмірів (I-III класів), непридатних для дорослих [7, с. 93]. Це в свою чергу обумовлювало незадовільне відвідування учнями занять і відбивалося на успішності.

У містах Краматорську, Єнакієво, Слов'янську, а також у Дзержинському та Дебальцевському районах усі школи робітничої та сільської молоді мали належно умебльовані приміщення, добре обладнані навчальні кабінети. Щодо умебльованості навчальних приміщень, то на цій проблемі варто зупинитись спеціально. Здавалось би на перший погляд, тут не мало бути складнощів. Якщо школи робітничої молоді працювали на базі денної школи, то просто потрібно було подбати про належне освітлення навчальної кімнати у вечірній час, оскільки для адміністрації денної школи ця проблема була не суттєва. Але це лише на перший погляд. Не слід забувати, що особливим, фактично єдиним типом навчальних меблів була традиційна парта. У відповідності до віку учнів денної школи кожен клас комплектувався партами різних

розмірів. І лише незначна частина їх, а саме парти для учнів 9-11 класів відповідали (та й то не повністю) комплекції вже дорослих людей. В області навіть було організовано соціалістичне змагання за створення найкращих умов для роботи шкіл працюючої молоді, в які включались сотні промислових підприємств, школи, профспілкові організації. Серед них наприклад, такий індустріальний гігант, як Харцизький трубний завод, Зуївська державна районна електростанція та вуглеводобувний трест «Жовтень-вугілля». Профспілка працівників вугільної промисловості виділила на будівництво шкіл робітничої молоді 12 тис. крб. Молодь Харцизька передавала на будівництво школи кошти, зібрані від реалізації металолому і відпрацьовувала на виробництві наднормові години [10, с. 43].

Показовою була постійна турбота про матеріально-технічне забезпечення підшефної школи робітничої молоді, яку проявляв трест «Димитвовуглебуд» м. Олександрії Кіровоградської області. За рахунок тресту було придбано багато навчального обладнання в тому числі кінопроектор, епідіаскоп, фільмоскоп, магнітофон та ін.

Допомогу для своєї підшефної школи надавав і Одеський канатний завод, який виділив у 1956-1957 році додатково для вечірньої школи 14 тис. крб. на придбання навчального обладнання. Ще більші кошти, 53 тис. крб. виділив підшефній школі Дніпропетровський завод коксохімічних і шлакових добрив [1, с. 110]. Єнакієвський коксохімічний завод, протягом 1957-1958 року виділив для підшефної школи робітничої молоді понад 40 тис. крб. На ці кошти школа обладнала 8 навчальних кабінетів, що дало змогу повністю перейти на кабінетну систему навчання [2, с. 53].

В Олександрії для придбання навчального обладнання в школу робітничої молоді № 3, адміністрація Голоківського вуглерозрізу та брикетної фабрики тресту «Олександрія-вугілля» виділила цій школі 40 тис. карбованців. Байдаківський вуглерозріз та брикетна фабрика цього ж тресту виділили для школи робітничої молоді № 2 на ту ж мету 30 тис. крб.

Подібне піклування про зміцнення матеріальної бази шкіл робітничої і сільської молоді було характерне і для інших регіонів.

Так, Чернівецький текстильний комбінат допомігши забезпечити вечірню школу, де навчалися його робітники, навчальними посібниками і надалі щороку відпускав по 1000 крб. для поповнення кабінетів наочним приладдям [4, с. 257].

Проте незважаючи на всі ці позитивні зрушення неоднозначно залишалась ситуація із забезпеченням учнів навчальними підручниками, посібниками, лабораторним приладдям, хімічними реагентами, наочними матеріалами. Щоправда, забезпечення учнів підручниками покращилось. У більшості шкіл були створені власні бібліотечні фонди підручників. Проте зробленого було замало. Особливо це стосувалося шкіл сільської молоді. Так, у 1963 році з 6341 шкіл та класів у сільській місцевості лише 168 шкіл мали власні книжкові фонди – 182,8 тис. примірників. Проте цього було мало, адже на одного учня потрібно було не менше десяти підручників. Більш того, лукава освітянська звітність примудрилась включити в цю загальну кількість (182,8 тис.), не мало і не багато... 124,6 тис. (!) книжок для позакласного читання, тобто власне художньої літератури, а не підручників [6, с. 2]. Та навіть за такою відверто сфальсифікованою звітною і наприкінці 1960-х рр. підручниками була забезпечена лише половина учнів вечірніх шкіл [3, с. 60].

Але у цій справі школам нерідко допомагали профспілки базових підприємств та колгоспів. Наприклад, Калуський хіміко-металургійний комбінат Івано-Франківської області для підшефної школи придбав 1,5 тис. шт. підручників. Колгоспи Тернопільської області виділили кошти для створення бібліотечних фондів на кожному навчально-консультаційному пункті районних заочних шкіл [5, с. 2].

На Рівненщині у 1960 р. Дубнівський м'ясокомбінат виділив із своїх фондів для закупівлі підручників для школи робітничої молоді м. Дубно 350 крб., а Костопільський завод вакуумного скла – 240 крб. [14, с. 131].

Багато підприємств допомагали школам в оснащенні учбових кабінетів з основ промислового виробництва. Наприклад, шахти та промислові підприємства м. Горлівка, Херсонський завод склотари, Дубнівський м'ясокомбінат, Костопільський склозавод

Рівненської області і багато інших підприємств щорічно виділяли кошти на закупівлю учбового обладнання та наочних посібників для підшефних шкіл робітничої молоді.

Активну участь у зміцненні навчальної бази брали й ряд добре оснащених денних загальноосвітніх шкіл. Так, наприклад, середня школа № 2 м. Рівне направила Перемилівській школі сільської молоді Млинівського району велику посилку навчальних приладів з математики та фізики [14, с. 131].

Взагалі піклування про школи робітничої і сільської молоді набуло з боку громадськості широкого поширення і навіть стало в багатьох місцях певною традицією. Підготовка шкіл до навчання, забезпечення їх паливом, облаштування належного освітлення, спорудження нових шкільних приміщень, гуртожитків, навчальних майстерень, боротьба за виконання всеобучу – всі ці та інші питання такі приміром як забезпечення транспортом у вечірній час, перебували у полі зору самих широких кіл громадськості.

Необхідно при цьому вказати і те, що в ці роки *навчально-матеріальна база багатьох шкіл робітничої молоді вже нічим не поступалася базі великих денних шкіл*. Наприклад, в Олександрії на Кіровоградщині школа робітничої молоді № 4 мала 6 власних

кіноапаратів, 2 телевізори, декілька магнітофонів. Відповідно до тогочасних вимог в школі було обладнано кабінет технічних засобів навчання з 30 пристроями для програмного навчання [3, с. 27].

Питання матеріального забезпечення навчальних закладів для населення зайнятого на виробництві було одним з ключових напрямків поліпшення діяльності шкіл для дорослого населення та працюючої молоді в 50-60-х роках ХХ століття. В цілому слід відмітити позитивну динаміку у вирішенні проблеми поліпшення навчально-матеріального забезпечення шкіл протягом 1960-х років робітничої і сільської молоді. Насамперед це стосується забезпечення їх належним облаштуванням приміщень, оснащенням навчальних кабінетів приладами та наочними посібниками.

Проте навчальна база вечірніх шкіл залишалася слабкою. Бібліотечні фонди майже не поповнювались. Навіть наприкінці 1960-х рр. лише половина учнів була забезпечена підручниками.

Ці фактори розвитку шкіл для працюючої молоді спричинили спад популярності вечірньої освіти, що проявилось у зменшенні контингенту учнів та скороченні кількості шкіл у 1970-ті рр.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. АМО УРСР. – Ф. 1. – Оп. 3. – Спр. 595. – 110 арк.
2. АМО УРСР. – Ф. 1. – Оп. 3. – Спр. 678. – 53 арк.
3. АМО УРСР. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 6869 Доповідна записка та довідки управління про стан загальноосвітньої підготовки працюючої молоді в школах Республіки в 1968-1969 навчальному році. – 67 арк.
4. Довідка про окремі питання перебудови роботи шкіл та органів народної освіти Чернівецької області згідно закону про зміцнення зв'язку школи з життям і дальший розвиток системи народної освіти УРСР (1960) // ЦДАГО України. – Ф. 1. ЦК КПУ. – Оп. 73. – Спр. 741. – Арк. 256-258.
5. Доповідні записки та довідки управління про стан виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 17 травня 1967 р. № 305 «Про роботу шкіл робочої та сільської молоді УРСР» за 1969 рік // АМО УРСР. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 6867. – Арк. 141.
6. Зведена розробка даних про віковий склад учнів та розподіл шкіл сільської молоді за мовами навчання на початку 1962-1963 н. р. // АМО УРСР. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 3719. – Арк. 1-10.
7. Звіт про роботу шкіл у 1960-1961 н. р. // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 73. – Спр. 750. – Арк. 2-120.
8. Матеріали ХХІ з'їзду Комуністичної партії України. – К., 1960. – 360 с.
9. Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 40-х – середина 50-х рр.) / Колективна монографія у 3-х ч. – Ч.1. / Відп. ред. В. М. Даниленко. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2010. – 351 с.
10. Присяжнюк К. Ф. Новий етап у розвитку радянської школи на Україні. – К.: Радянська школа. – 1968. – 135 с.
11. Радянська Україна: соціально-економічний довідник / Авт. Колектив В. І. Сенченко (керівник) та ін. – К.: Політвидав України, 1985. – 206 с.
12. Сірополко С. Історія освіти в Україні. – К.: Наукова думка, 2001. – 912 с.
13. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 73. – Спр. 735 Отчет о работе школ УССР в 1957-1958 учебном году. – 123 арк.
14. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 73. – Спр. 748. Информация о выполнении постановления «О состоянии и мерах дальнейшего улучшения общего образования работающей молодежи УССР». – 18.01-27.10.1961. – 286 арк.

Рецензенти: Маврін О. О., к.і.н., с.н.с.
Srogosz Tadeusz, dr hab., prof.

© Компанієнко О. В., 2014

Дата надходження статті до редколегії 10.06.2014 р.